

At' nás čtení baví aneb Předčtenářská a čtenářská gramotnost

Čtenářská pregramotnost je komplex mnoha kroků a aktivit v období, než se dítě naučí číst a psát. Je důležité ji rozvíjet od útlého věku, ještě než dítě nastoupí do školy. Jak děti tímto procesem provést, aby nešlo jen o předčítání pohádky? A jaké další aktivity pro rozvoj čtenářské pregramotnosti můžete dětem nabídnout?

JANA PELECHOVÁ

Pojem čtenářské gramotnosti se v různých materiálech skloňuje ve všech pádech. Ačkoliv jsem učitelka 1. stupně, v minulosti jsem vedla opakovaně přípravu dětí do školy, tzv. školičku. Jednalo se o přípravu předškolních dětí do školy. Nedílnou součástí byly aktivity, které směřovaly k plnění cílů čtenářské gramotnosti a stavěly na čtenářské pregramotnosti. Jsem přesvědčená, že pokud si dítě neosvo-

jí čtenářské dovednosti na počátku školní docházky, v současném běžném životě je nedokáže ničím nahradit a může mít špatné výsledky ve škole. V pozdějším věku pak je i samotná cesta ke vzdělání těžší a svým způsobem omezující.

Zajímavé je, že **RVP pro PV tento konkrétní pojem neobsahuje**. V klíčových komunikačních kompetencích jsou zde ale pro dítě ukončující předškolní vzdělávání uvedeny požadavky související se čtenářskou pregramotností. Dítě by mělo ovládat dovednosti

„ Čtení pohádek dětem je nenahraditelným krokem k vytvoření vztahu ke knihám.

Něco málo k teorii:

Předčtenářská etapa:

- 1) předškolní věk mladší: do 3 let
- 2) předškolní věk starší: 3–6 let

Čtenářská etapa:

- 3) mladší školní věk: 6–8 let
- 4) prepubescentní: 9–10 let
- 5) starší školní věk: 11–12 let
- 6) pubescentní: 13–15 let

Čtenářská pregramotnost

Pregramotnost chápeme jako **předpoklady pro budoucí čtenářskou gramotnost**. Čtenářskou pregramotnost můžeme definovat jako „soubor postupně se rozvíjejících předpokladů pro čtení a psaní v široké době před nástupem do školy. Jedná se o komplex schopností, dovedností, postojů a hodnot potřebných pro zahájení a úspěšné rozvíjení čtenářské gramotnosti i její užívání v různých individuálních a sociálních kontextech“ (Kropáčková, 2014).

předcházející čtení a psaní, rozumět slyšenému, rozlišovat některé symboly, rozumět jejich významu a funkci, umět využít informační a komunikační prostředky (knížky, encyklopedie, PC, audiovizuální techniku, telefon atp.).

Jedná se tedy o **celý komplex**, který v sobě zahrnuje více oblastí – oblast smyslového vnímání, myšlení, paměti, řeči a slovní zásoby, emoční a sociální rozvoj – a zároveň musí stavět na osobní zkušenosti dítěte.

Předčtenářská gramotnost neboli čtenářská pregramotnost je období, než se

dítě naučí číst a psát. Dovednost čtení je velmi **důležitá činnost pro budoucí učení**. Učitelky v mateřských školách podporují v dovednostech vedoucích k nácvičení čtení, věnují velkou pozornost práci s knihou, rozvíjejí grafomotoriku, sluchovou a zrakovou diferenciaci, fantazii, myšlení, řeč, komunikační dovednosti, procvičují paměť, pozornost, porozumění textu apod.

Více než teorie, kterou bezesporu pedagogové předškolních zařízení znají, nabízím aktivity, se kterými mám zkušenost, a dále aktivity, které považuji za důležité a inspirující.

Jakým způsobem zaujmout děti

Mateřská škola ani žádná jiná předškolní instituce není všemocná. Nezastupi-

telný a zároveň nejdůležitější je vliv rodiny již v předčtenářské etapě. Čtenářská pregramotnost je komplex mnoha kroků a aktivit, které směřují k dovednosti číst, rozumět čtenému apod. Většinou si ani neuvědomujeme, jak mnoho aktivit lze „zaškatulkovat“ k aktivitám rozvíjejícím čtenářskou gramotnost. Je to **opravdu široké téma**, jedna

pomyslná nit, která dítě provází či by měla provázet celým předškolním obdobím a navázat pak na školní období. Máte ve třídě kalendář s obrázky počasí? Máte ve třídě hodiny? Vytváříte s dětmi nástěnku? To vše jsou běžné činnosti, které také

spadají do okruhu strategií čtenářské pregramotnosti.

Troufám si tvrdit, že čtení pohádek dětem je dnes v mnoha rodinách naprostou samozřejmostí, ale přibývá

Pilíři čtenářské pregramotnosti jsou:

- Rozvoj řeči
- Rozvoj porozumění
- Příprava na čtení a psaní

rodin, kde „na to není čas“. Samotné předčítání knížky dětem je přitom ničím **nenahraditelným krokem** k pozdějšímu vztahu ke knize. Není zaručeno, že dítě, kterému se denně čte pohádka, bude jednou velký čtenář. Jisté ale je, že takové dítě přirozeně rozšiřuje svou slovní zásobu, osvojuje si některé modely chování, učí se hodnotit a v další fázi i interpretovat.

Aktivity vedoucí k rozvoji čtenářské pregramotnosti

Pro všechny aktivity je společným jmenovatelem a podmínkou zároveň, aby byly **vhodně střídány a opakovány**. Více než na kvantitu je třeba se zaměřit na kvalitu a provázanost jednotlivých aktivit. Z vlastní zkušenosti si trůfám říct, že tyto aktivity děti vítají a pedagogové rádi aplikují, protože pokrok na sebe nenechá dlouho čekat.

Třídní knihovna

Malou knihovnu vybavíme nejrozumnějšími knihami nejen z hlediska autorů (naši i zahraniční), chybět by neměly knihy „ze zlatého fondu dětské literatury“. **Důležitá je i pestrost** – od jednoduchých dětských lepoprel až po náročnější knihy, atlasy a encyklopedie. Jen tak zajistíme, aby si vybralo každé dítě. Jedním ze základních kritérií výběru by vedle literární kvality měla být i kvalitní ilustrace.

V blízkosti knihovničky je ideální vytvořit čtenářský koutek, čtenářské zátiší. Osvědčily se např. sedací vaky nebo gauč. Zde je **prostor pro prohlížení knížek**, hledání v knihách. Viděla jsem, že v některých mateřských školách si děti vyrobily malé čtenářské průkazy a mohly si tak knížku ze školkové knihovny třeba půjčit i domů. Prostor „knihovny“ lze také opticky oddělit.

Spolupráce s knihovnou

Nejedná se o formální návštěvy, ale o možnost si chodit do knihovny „číst“,

Další aktivity s písmeny:

- Modelování písmen z plastelíny podle předlohy, počátečních písmen jména, věcí apod.
- Tvoření písmen z přírodních materiálů
- Vytváření písmen ze stavebnice (např. Kapla), z víček z PET lahví
- Obtahování písmen
- Obrázková písmena
- Písmena tvoříme tělem
- Hledej věc, která začíná na písmenko...

prohlížet, hledat knížky na určité téma. Děti si rády knížky půjčují. Moje zkušenost (byla jsem mnoho let knihovnicí v obecní knihovně, která byla přímo v budově školy) je, že pokud si děti **zvyknou do knihovny chodit**, dost možná do ní pak budou chodit i jako dospělí. Návštěva by tedy neměla spočívat jen ve vypůjčení si knížky, ale ideální je, když si dítě v knihovně sedne, prohlíží si, vybírá a má možnost s knihovníkem komunikovat, nechat se nasměrovat, poradit apod.

Velkým a přínosným „hitem“ jsou dnes tzv. knižní budky, které jsou dostupné pro širokou veřejnost. I tam by bylo vhodné umístit dětskou literaturu.

Spolupráce s rodinou

Společné čtení, předčítání s rodiči, prarodiči nebo seniory je **zážitkem pro všechny zúčastněné**. V posledních letech mnoho mateřských škol i tříd prvního stupně navázalo spolupráci s domovy důchodců apod.

Maňáskové a loutkové divadlo, pohádkový kufřík

Jsou ideální pro mnoho aktivit podporujících čtenářskou pregramotnost. Dramatizace příběhu je nedílnou součástí a dětmi je velmi vítána. Navíc dítě je často mnohem

odvážnější, pokud mluví za nějakou postavu, než kdyby mělo samo sehrát roli. Loutkové či maňáskové divadlo lze také s dětmi vyrobit, stejně tak kulisy apod. Navíc dramatizace příběhu nenahraditelným způsobem vede k **rozšíření slovní zásoby**, myšlení a fantazie a přispívá ke vzájemné komunikaci a kooperaci dětí.

Vlastní knížka

Tuto aktivitu mám velmi ráda a již jsem s dětmi několik knížek vyrobila. V rámci možností mateřské školy mě napadá např. kniha povolání, kniha jarních rostlin, kniha čtyř ročních období, kniha o zvířatech apod. **Děti se rády ke knize vrací** a cení si jí.

V minulých letech jsem vytvořila společnou knihu dětí a rodičů. Společným tématem byla naše obec – děti si vybíraly, co by chtěly v knize mít, já jsem fotografovala a rodiče a děti pak podle fotografií malovali. Vznikla tak krásná společná kniha s fotografiemi a obrázky rodičů a dětí. Knihu podpořila i obec – nechala ji svázat a vytisknout a každý autor tak mohl knihu získat.

Dětské časopisy

Na trhu není nouze o dětské časopisy, ale jejich **úroveň (kvalita) je velmi různá**, vhodné a dostupné jsou Sluníčko, Čtyřlístek, Mateřídouška či Puntík.

Písmena

Předškolní děti písmenka ve velké většině milují. Hlásí, když se naučí nějaké nové písmenko, a zážitek z prvního

Alfabox – na velký balicí papír vytvoříme síť tolika políček, kolik chceme mít písmen. Nebojte se klidně celé abecedy. Do jednotlivých políček pak přinášíme (malujeme apod.) předměty, které začínají na dané písmeno. Děti se tak učí slyšet první písmeno, poznat jeho tvar, učí se navzájem. Dává jim to dohromady smysl. Tato aktivita je vhodná i do přírody apod.

napsání vlastního jména je jedinečný. Ačkoliv většina dětí v MŠ číst neumí, osvědčilo se popisování některých míst či předmětů **velkým tiskacím písmem**. Velmi vhodná je i kombinace piktogramu se slovem. Děti, které se pak v první třídě budou učit např. genetickou metodou, se dost pravděpodobně setkají s popisy objektů i ve své třídě. Doporučuji, aby popisy a piktogramy byly černobílé a dobře viditelné. Stejně tak můžeme obrázků a popisu využít i při jednotlivých činnostech – mytí rukou, v šatně apod.

Dalším krokem je **psaní dítěte**. Příkladem dobré praxe je například to, že místo již přežitých značek v šatně jsou cedulky, kde je fotografie dítěte a jeho jméno. Ideální je, pokud se na vytvoření cedulky a jmenovky dítě samo podílí – namaluje sebe nebo

napiše své jméno, pokud to již zvládá. S písmeny se děti v MŠ běžně setkávají při nejrůznějších činnostech. Ideální je pestrost nabídky písmen – obrázková, dřevěná, pěnová apod.

Vhodnou a dětmi vítanou aktivitou s písmeny jsou tzv. alfaboxy. Alfabox je další **metoda kritického myšlení** (RWCT). Na internetu lze volně stáhnout šablonu a projít vyzkoušené nápady.

Práce s pohádkou

Jednotlivé kroky (aktivity) v práci s pohádkou. Pro ilustraci uvádím „klasiku“ Červená Karkulka.

Motivace

Po třídě schovat obrázky – bábovka, les, postel, babička atd. Jednotlivé děti hledají a ostatní pozorují, nenapovídají. Když je první obrázek objeven, dítě se vrací na kruh a doprostřed položí obrázek. Následují otázky: **Jaká to asi bude pohádka?** Znáte nějakou pohádku, kde ona věc je? Když např. první dítě přinese jako první vlka, je asi jasno. V tu chvíli už mohou začít hledat i ostatní děti a obrázky pokládají na střed kruhu (mohou zkusit už „chronologicky“).

Vytvoření

obrázkové osnovy pohádky je startovní čarou pro další práci s pohádkou. I zde potvrzují, že pohádková osnova děti moc baví.

Každému obrázku se ale věnujeme zvlášť, nečteme ani nevyprávíme hned pohádku.

Například když první obrázek bude vlk: Když se řekne vlk, jaký máš pocit? Vlč v pohádce byl hodný? Byl zlý? Proč asi byl zlý? Víš, jak a kde žijí vlci?

Podobně můžeme pracovat s ostatními obrázky.

Na internetu jsem viděla krásný nápad – písmenkovou knížku. Zkoušela jsem s prvňáčky aspoň pár (ale knížku jsme netvořili). Děti postupně malovaly jednotlivá písmena a k nim pak obrázky. Další variantou je dokreslování obrázků přímo do písmene. To děti bavilo víc.

Dalším krokem je **hlavní postava** či hlavní postavy, jaké mají vlastnosti, co se nám na nich líbí. Děti baví výzvy typu: Co bys řekl Karkulce? Co bys řekl vlkovi? Chtěl bys být jako myslivce? Která postava se ti líbí nejvíc?

Samotné přečtení pohádky – určitě doporučuji číst z knížky.

Vhodné je zařadit i další aktivity, jako např. **čtení s předvídáním** (pokud pohádku děti neznají). Předvídat také můžeme z obrázků. Otázky

typu: Jak to asi dopadne?

Jak bys chtěl, aby to dopadlo? Důležité

a velmi žádoucí je, abychom se ptali na „důkaz“: Proč si myslíš, že to dopadne zrovna tak...

Nedílnou součástí je **dramatizace** – loutky, papírové postavy,

kostýmy apod.

Oblíbená hra
Probudí mě písmenko:
Učitel nebo děti navrhnou písmenko. Když sedí na kruhu, lehnu si a „spím“. Probudí se jen tehdy, když slyší domluvené písmenko. Pro dovednost rozlišit písmeno na začátku slov je tato hra opravdu skvělá.

Další strategie vedoucí k pochopení různých textů

Hledání souvislostí: Znáš podobnou pohádku? Připomíná ti chování některé z postav postavu z jiné pohádky?

Hodnocení, shrnutí: Namaluj, co tě na pohádce nejvíce zaujalo, co bylo nej-důležitější, jak se ti pohádka líbila a proč.

Závěrem

Dítě v předškolním věku je zvědavé, chce zkoumat, ptá se a objevuje. Naším cílem je nabídnout bezpečný prostor a pomocnou ruku a ukázat směr. Nemůžeme ovlivnit, jací čtenáři z dětí budou, ale **můžeme je na cestu připravit**, vybavit. Ve škole každý týden zařazují čtenářskou dílnu, kdy děti mají vlastní chvíli s knížkou – nemusí být v lavici, leží či sedí, kde jim je to příjemné. Čtení je někdy volné, někdy se zaměříme na postavu, na prostředí apod. Jsem ráda, že děti se vždy ptají, kdy zase bude čtenářská dílna.

Nezapomenutelné chvíle pro děti jsou, když jim předčítá paní učitelka. Někdy jen předčítá, někdy vyzve děti, aby „dávaly pozor“, když např. se ozve nějaký zvuk, aby ho napodobily, když se čte o nějakém pocitu někoho, vyzve děti, aby předvedly onu emoci apod. **Doporučuji střídat činnosti** a někdy jen opravdu číst, aby děti mohly „vypnout“ a neměly spíš pak z takového předčítání strach (že se jich stále někdo na něco ptá).

Ať vás čtení s dětmi baví. A jestli bude bavit vás, bude bavit i je. Ony to na nás poznají. ■

Autorka je učitelkou základní školy.

Další inspirace:

- Elektronická Albi tužka a knihy
- Obrazkové karty, soubory a kostky k vyprávění příběhů
- Písmena
- Informační technologie – PC, interaktivní tabule apod.